

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

"אחיזה שלחני אליכם"

הלכה

שלא שינו את שמם ואת לבושם

פרשת שמות תשפ"ג

שנה כ"ד – קובץ י"ב [תתל"ג]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"



כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת שמות

שלא שינו את שמם ואת לבושם

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו

באו" (א' א').

א

אם אסור להשתמש בשמות נכריים

כתב בעל הטורים, שמות בני ישראל הבאים ר"ת שביה, שאף כשהיו בשביה לא שינו את שמם אלא נשאו את "שמות בני ישראל", דבשביל ד' דברים נגאלו ממצרים בשביל שלא שינו את שמותם וכו'. ומקורו במדרש רבה (ויקרא רבה אמור פרשה ל"ב ועוד):

"ר' הונא בשם בר קפרא בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא היה אחד מהם פרוץ בערוה".

והנה מצוי הדבר אצל רבים מאחינו במדינות הים שנוהגים להשתמש בעסקיהם ובקשריהם עם הגוים בשמות נכריים, ונשאלתי האם עוברים באיסור והאם ראוי לנהוג כן. ונעבור על פרשתא דא.

בדברי הפוסקים לדורותיהם מצינו בזה דעות חלוקות מן הקצה אל הקצה לכאן ולכאן. בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן קס"ט) כתב דיש בזה איסור דאורייתא, דאסור לן להידמות לגוים וללכת בחוקותיהם, ומקרא מלא דיבר הכתוב (ויקרא כ' כ"ו) "ואבדיל אתכם מן העמים", והביא את דברי התוס' בגיטין (ל"ד ע"ב ד"ה והוא) שכתב בשם ר"ת דחלילה לנו להזכיר שם נכרי בגט, וז"ל: "והשיב ר"ת חלילה להזכיר שם עובד כוכבים בתורת משה וישראל", ועיקר דבריו השתית על דברי חז"ל דאבותינו במצרים נגאלו משום שלא שינו את שמם עי"ש [וידוע כי שם המשפחה של מהר"ם שיק היא ר"ת "שם ישראל קדש", וקרא כן כאשר היתה גזירה בעסטרייך שכל משפחה צריכה להוסיף שם נכרי, על כן בחרו בשם זה שהוא ר"ת שם ישראל קדש]. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג לתלמידו הגדול (ח"ב סי' קצ"ד), וכן כתב בשו"ת צפנת פענח להגאון מרוגטשוב (סי' רע"ה) דאסור להשתמש בשמות הגויים [אך כתב שם דמותר לתרגם

שלא שינו את שמם ואת לבושם

את שמו העברי ללשון אחר כגון יעקב לג'קי או משה למורים וכדו' עי"ש], וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' י') ובישועות מלכו (או"ח סי' י"ב).

ומאידך בשו"ת אגרות משה כתב (או"ח ח"ד סי' ס"ו) דאין בזה איסור כלל. והוסיף דאפשר דרק לפני שניתנה תורה היה הכל תלוי במה שנבדלו מן הגוים בשמם לשונם ולבושם, אבל לאחר שניתנה תורה אין לנו אלא את דברי התורה הזאת, ושוב אין בזה קפידא, והביא מגדולי ישראל ששמותיהם היו שמות נכרים, ובאמת מצינו רבים כאלו, ר' פטר המובא בתוס' גיטין (ח' ע"א ד"ה ר"י) והיה בזמן ר"ת (כמבואר בהגהות מרדכי גיטין סימן תס"א, ועיין עוד בשם הגדולים), ר' טודרוס אבי הרמ"ה, ר' וידאל די טולושא בעל המגיד משנה, ר' יצחק נונים בילמונטי בעל שער המלך, ועוד.

ולא רק בזמן הראשונים מצינו כן אלא אף בחז"ל, עיין נדרים (פ"א ע"א) דר' יוסי בן חלפתא נתן לבנו שם "ורדימוס", ובירושלמי שביעית (פ"ח ה"ה) נקרא "אבורידמס", וברור ששמות אלה יווניים הם, ועוד מצינו בחז"ל ר' פטריקי (שמות רבה ל"ה וכן בשיר השירים רבה פ"ג) דידוע ששם זה הוא שם שר נוצרי מובהק, וע"ע ירושלמי תרומות (פ"ח ה"ג) "ר' חייא ב"ר טיטס", ובירושלמי בברכות (פ"ג ה"ד) נזכר "ר' יודא בר טיטס", וכן הוא בסוכה (פ"ה ה"ח), הרי לן גדולי ישראל שנשאו שמות נכרים.

ונחזה אנן.

הנה מה שהביא המהר"ם שיק מדברי התוס' בגיטין, אף שמצינו כדבריו גם בחידושי אנשי שם להגאון ר' שלמה קלוגר (שמות אנשים סי' קמ"ב) שגם הוא הוכיח מדברי התוס' דאין לכתוב שם נכרי בגט, באמת הדברים תמוהים, ולהדיא שנינו בגיטין (י"א ע"ב) "גיטין הבאים ממדינות הים ועדים חתומים עליהם אעפ"י ששמותיהן כשמות עובדי כוכבים כשרין מפני שרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עובדי כוכבים", ותרתי איכא למשמע מינה: א. בימי חז"ל היו רוב ישראל שבחו"ל שמותיהם כשמות עובדי כוכבים וקשה לומר שעברו באיסור דאורייתא וחז"ל לא מחו על כך. ב. למדנו מדבריהם דעדים חותמין בגט בשמות עכו"ם, ולא ראיתי סברא לחלק בין שמות העדים לשמות המגרש והמתגרשת.

וע"כ צריך לומר דשאני הא דגיטין (ל"ד ע"ב) דמיירי במי שהמיר דתו לעבודה זרה וזה הוי גנאי גדול להזכיר שם של מומר לעבודה זרה בגט, ואין זה ענין כלל ליהודי שיש לו שם נכרי. וכן מבואר בט"ז אהע"ז (סי' קכ"ט סעיף ה') ובישועות יעקב (שם ס"ק י')

שלא שינו את שמם ואת לבושם

ובפתחי תשובה (שם סקי"א) בשם התורת גיטין. ומשום כך כתב הישועות יעקב דאף אם היה לו שם נכרי וכשהמיר את דתו נקרא בשם ישראל אין מזכירין בגט את שמו היהודי שקיבל ע"י המרת הדת, דאין הדבר תלוי כלל במהות השם אלא במה ששם זה קשור להמרת הדת, וכן כתב ביש"ש בגיטין (פ"ד סי' י"ב) עי"ש. ועיין עוד בשו"ת דברי חיים (ח"ב אהע"ז סי' קס"ב) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' נ"א) ובשו"ת מהר"ם שיק (אהע"ז סי' קי"ב) שדחו דברי הגאון ר' שלמה קלוגר בשו"ת אנשי שם וכתבו לחלק בין שם מומר לשמות נכריים [ומהר"ם שיק סתר בזה דבריו מיו"ד סי' קס"ט כנ"ל]. וכביאור זה בתוס' מצינו גם בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' ל"ח, ע"ש שהאריך בביאור דברי התוס'), ובשו"ת הר המור להגר"מ בנעט (סי' ל"ד). אמנם בספר גט פשוט (שם ס"ק נ"ג) פירש בענין אחר, אך אף לשיטתו אין איסור אלא בשם המיוחד לעובדי כוכבים ולא בסתם שמות נכרים שלפעמים גם יהודים נקראים בהם עי"ש. ומ"מ נתבאר דאין ראיה מדברי התוס' כלל ואין ענין שם עבו"ז דמומר לשמות נכריים דעלמא.

סוף דבר אין מקור כלל מדברי הפוסקים בסוגיא זו שאסור להשתמש בשמות נכריים.

אמנם גם את דברי האגרות משה יש לדחות, דיסוד דבריו הוא מה שמצינו כמה וכמה ראשונים וגדולי ישראל שהיו קרויים בשמות נכריים כמו ר' פטר, ר' אלכסנדר וכדו'. אך נראה פשוט דשמות נכריים שנשתרשו בכרם בית ישראל שוב אין בהם איסור כלל ולא בתר מעיקרא אזלינן, דמאחר שישם זה מקובל בבית ישראל שוב אין בו התדמות לגויים שהבדילנו הקב"ה מהם, וא"כ מאן יימר שישמות אלו לא נשתרשו אצל בני ישראל לפני שגדולי הדורות נשאו בגאון. אמנם מה שכתבו הגרש"ק שם והשדי חמד (קונטרס הכללים מערכת ז' כלל ז') דאפשר דשמות אלו היו שמות ישראל מתחלה ומישראל נשתרבבו לגויים, לא מסתבר כלל ועיקר.

ב

בשמות רשעים

והנה ראיתי בשו"ת בשמים ראש (סי' ק"צ) שכתב להוכיח דאין קפידא לתת שם נכרי לאדם מישראל ממה שמצינו בש"ס "רבי ישמעאל" אף שישמעאל היה רשע, וע"כ דאין הדבר תלוי אלא במהות השם וענינו "דכל ששמותיהם נאים ומעשיהם

שלא שינו את שמם ואת לבושם

כעורים השם ניתן לקרות "ע"ש. אך באמת נראה דאין ראייה כלל מר' ישמעאל, דכבר שאלו שאלה זו בתוס' ישנים (יומא ל"ח ע"ב ד"ה מעשה) וכתבו "ישמעאל הקב"ה קראו כך ומסקינן בשמיה שפיר, ה"ר אלחנן". הרי דכיון דשם זה ניתן ע"י הקב"ה אין בו ריעותא כלל, דאין ביד מעשי רשע לפגום בשם שנתן הקב"ה [וי"ל עוד עפ"י המבואר בגמרא (ב"ב ט"ז ע"ב) שישמעאל חזר בתשובה עיי"ש, וא"כ אין כלל איסור בשם זה].

ובאמת דברי הבשמים ראש פלא גדול הם, דאף אם מותר לתת שמות נכריים פשוט דאין ליתן שמות רשעים, ולהדיא אמרו ביומא שם "שם רשעים ירקב, דלא מסקינן בשמיה", וברש"י שם "לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע" ובר"ח שם "שאין אדם נקרא בשם זה ומצליח". וע"ע בתוס' מגילה (י' ע"ב ד"ה רבה) דגרסינן רבה בר עופרין ולא עפרון דשם רשעים ירקב ולא מסקינן בשמיה, ופשוט א"כ דאסור לקרוא בשם אדם רשע ולא כדברי הבשמים ראש, וכ"כ התוס' בשבת (י"ב ע"ב ד"ה שבנא) לגבי השם שבנא, ובכתובות (ק"ד ע"ב ד"ה שני) לגבי השם אבשלום, וכבר ידועים הפקפוקים על הספר בשמים ראש, וגם דבריו אלה דברי תימה הם.

אך ראיתי בשם הגדולים (ערך ר' אברהם גאון) שהביאו וכתב לפי דבריו דמשה קרא לבנו אליעזר אף שאליעזר ארור היה כיון דעצם השם נאה. ולענ"ד אין זה דומה כלל, דאליעזר עבד אברהם צדיק היה ועליו אמרו חז"ל "יפה שיחתן של עבדי אבות וכו'", אלא שארור היה מצד עצם היותו עבד ואין זה ענין למה שאמרו חז"ל שם רשעים ירקב, ויש לתמוה על דברי החיד"א וצ"ע"ג.

גם בגליון הש"ס להגר"י ענגיל בירושלמי תרומות שם כתב דאין לומר שאמוראים נקראו טיטוס וע"כ צריך לגרום "אנטיגנוס", ומ"מ שם נכרי הוא. ולפי המבואר לעיל דכאשר שם נכרי מתאזרח בקרב בני ישראל שוב אין זה שם נכרי, י"ל עוד גם לגבי השם טיטוס דמסתמא היו רבבות רומיים ששמו טיטוס ולא רק רשע זה שר"י, ובנ"י שנתנו שם זה לא נתנוהו ע"ש טיטוס הרשע, ואין לפסול שם משום רשע אחד, ודו"ק בכ"ז.

ולאחר כל הנ"ל אשיחה וירווח לי במה שראיתי דבר תימה בספר סדר הדורות בערך שמעון הצדיק שכתב לאחר שנפגש שמעון הצדיק עם אלכסנדר מוקדון ופייסו שלא יחריב את המקדש ולא ילחם בישראל כמפורש במס' יומא (ס"ט ע"א), שביקש אלכסנדר שישמרו בבית המקדש פסל של דמות דיוקנו, ושמעון הצדיק דחה בקשתו

שלא שינו את שמם ואת לבושם

אך הציע תחת זאת שכל ילד בישראל שיוולד בשנה זו ייקרא אלכסנדר על שמו, וכך עשו.

ויש לתמוה דהלא אף אם אכן אין איסור להשתמש בשמות נכריים פשוט שאין לקרוא לילדי ישראל על שם גוי ובודאי לא על שם גוי רשע שכבש ורצח והשמיד עמים ללא רחמים וכנ"ל.

ואפשר שעשה כן משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ועדיף מאשר לשים פסל בביהמ"ק דחמור טפי, וכבר אמרו בגמ' ששמעון הצדיק לבש בגדי כהונה כשהלך לקראת אלכסנדר משום עת לעשות לה', והוא הדין בהצעה זו, ועדיין צ"ע.

והנה זמן רב היה לפלא בעיני על שמו של הגאון רבי טיאה וי"ל זצ"ל, שהיה בנו של בעל קרבן נתנאל רבינו נתנאל וי"ל, והיה לפלא בעיני שנקרא בשם נכרי טיאה, וכך נכתב בשער ספרו הגדול שו"ת ר' טיאה וי"ל, ובאמת שמו היה ידידיה, אך ידוע היה לבני דורו כרבי טיאה, וכך נודע לדורות, עד שהבנתי פשר דבר, דנראין הדברים שנמנעים היו מלהשתמש בשם ידידיה משום חשש הזכרת שם שמים לבטלה, ומשום כך בחרו בכינוי, דהנה שמו המלא היה טיאהפיל, שתרגומו מלטינית אוהב ה', דטיאו היה כינוי לשם שמים, ופיל היא אהבה, ושם זה היה נפוץ במקומותיהם. ונמצא שטיאהפיל היא תרגומו של השם ידידיה, דהיינו ידיד ה' ואוהבו.

וכיוצא בדבר נראה לגבי הגאון הספרדי רבי עבדאללה סומך זצ"ל בעל הזבחי צדק רבו הגדול של הבן איש חי, ששמו העברי היה עובדיה, ונראה שנמנעים היו מלהשתמש בשם זה מחשש הוצאת שם שמים לבטלה ומשו"כ השתמש בשם ערבי ונקרא שמו בישראל עבדאללה.

ואם אכן נכונים הדברים, אין ללמוד מזה דראוי להשתמש בשמות נכריים כשאין בזה כל צורך. ועוד דאפשר דמותר להשתמש בשמות נכריים שפירושם דביקות ושבח להקב"ה והשימוש בשמות אלה נכון וראוי לפי השקפת התורה, וכשמות אלה טיאהפיל ועבדאללה ודומיהם. ודו"ק בכ"ז.

ובאמת מצינו בדברי הקדמונים דאין איסור מדינא להשתמש בשמות נכריים, עיין שו"ת מהרשד"ם (יו"ד סי' קצ"ט) שנשאל על האנוסים שבפורטוגל שאימצו לעצמם שמות הגויים, ושוב כשחזרו בתשובה קיבלו על עצמם שמות ישראל, אם מותר להם

שלא שינו את שמם ואת לבושם

להשתמש בשמותיהם הקודמים כשהם כותבים למכריהם שנשארו בספרד ובפורטוגל או בענייני מסחר. והשיב דאף דמדת חסידות היא להתרחק מהם ככל האפשר, אין איסור כלל להשתמש בשמות הגוים. וכתב להוכיח כן מהא דגיטין (י"א ע"ב) דרוב ישראל שבחו"ל שמותיהן כשמות עכו"ם כנ"ל, ואף דיש איסור להדמות לגוי בכל דהיינו בלבושם ובלשונם, מ"מ אין איסור להשתמש בשמות נכריים, וכדבריו כתב גם במהרי"ט צהלון (החדשות ח"ב סי' קנ"ח) שגם הוא דן בענין האנוסים עי"ש.

ואפשר לפי דרכם לפרש את דברי חז"ל שלא שינו שמם לשונם ולבושם, דעיקר הקפידא היא שלא לשנות שלשתם יחד, דבכך בטל כל ההיכר שישראל הוא ויטמע בין הנכרים, אבל אין איסור כאשר נוהג הוא בכל דבר כישראל ומשום צורך מסויים כגון מסחר וכדו' הוא משנה שמו או לבושו או לשונו. ובאמת היה נראה דגם כונת המהר"ם שיק אינו אלא במי שמשתמש בשמות נכריים כדי להדמות להם ולהיבדל מעדת ישראל וכדרך המשכילים והמתחדשים בדורו, אבל בזמנינו שרבים מן החרדים השלימים בכל מעשיהם ומדקדקים במצוות בגאון ובעוז משתמשים בשמותיהם בקשריהם עם הגויים אין בזה איסור כלל אף לשיטתו.

סוף דבר נלענ"ד ברור דמה שאמרו חז"ל על אבותינו שבמדבר שלא שינו שמם לבושם ולשונם, תורת נצח היא ולא בטלה אף בזמנינו, וידוע הרמז שכ' החת"ס "ויבא יעקב שלם" אותיות "שמם לשונם מלבושם", אבל אין זה אלא במי שחפצו בכך להדמות לנכרים ולהבדל מעדת ה' ולא במי שנהג כן לצורך ענין מסויים.

ג

השפעת שמות נכריים

אמנם זאת למודעי, כי ידוע דיש השפעה בשמו של אדם, וכבר כתב החת"ס על התורה (ריש פרשת קרח) דהשם קרח שהיה מאלופי עשו גרם לו לקרח שיקח מקח רע לעצמו ולכל ישראל, ופירש בדרכו "ויקח קרח" דזה השם קרח לקח כל מה שהיה לו להתקדש ע"י שהיה בן יצהר בן קהת בן לוי. וע"ע מש"כ בבני יששכר בחדש ניסן (מאמר טיול בפרדס ד' דרוש י') ע"ד הסוד, וכן בספר מעין גנים פ"ג דפרעה מלך מצרים קרא למילדות העבריות מרים ויוכבד שמות מצריים שפרה ופועה להכניס בהם טבע רע, וידע כי בעודן בעלות שמות ישראל לא תעשינה כזממו, אך המילדות ירדו לסוף דעתו של אותו רשע ולא אימצו שמות אלו. ויש ללמוד מדבריו דאף כאשר

שלא שינו את שמם ואת לבושם

מאמץ אדם שם נכרי ברבות הימים יש בזה השפעה רעה ולא רק בשם שניתן לו בלידתו. וגדולה מזו מצינו ביומא (פ"ג ע"ב): "ר"מ הוה דייק בשמא וכו' אמר ליה מה שמך אמר ליה כידור אמר שמע מיניה אדם רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות המה", וכל ענין זה נעלה מבינתנו.

והנה חידוש נשגב מצאתי בדברי הדרישה (ביו"ד סי' ש"ס אות ב') שכתב דכשם שמילה קודמת למת ולחתן, כך גם קריאת שם לבת קודמת להם ודינה כדין מילה, וזה פלא גדול וכי חשיבות המילה משום קריאת השם היא, אך דברי הדרישה הם וכגובה ארזים גבהו.

העולה לדינא דאף שביארתי דאין בזה איסור כלל, ראוי להמנע לגמרי מלאמץ שם נכרי. ואף אם יש צורך לעשות כן בקשרי מסחר עם הגויים וכדו', יש להקפיד לא להשתמש בשמות אלו בינינו לבין עצמנו, ואין זה דומה לשמות נכרים שכבר נשתרשו בקרב ישראל עם קדוש כפי שנתבאר.

ד

שלא שינו את לבושם

והנה נודע שאחד הדברים שהבדילו ישראל את עצמן מן המצרים היה בכך שלא שינו את לבושם, כדאיתא בפסיקתא זוטריתא (וארא פ"ו סימן ו'), וכ"כ במושב זקנים מבעלי התוס' (ריש פרשת שמות) בשם המכילתא (ולפנינו ליתא).

והנה איתא בשו"ע (יו"ד סי' קע"ח ס"א):

"אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים (ולא מדמין להם). ולא ילבש מלבוש המיוחד להם וכו'. הגה: אלא יהא מובדל מהם במלבושיו ובשאר מעשיו (שם). וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשום פריצות, כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים, והוא מלבוש שרים וכדומה לזה ממלבושי הפריצות, או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם, אבל דבר שנהגו לתועלת, כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן, מותר ללבושו. וכן שעושין משום כבוד או טעם אחר, מותר (מהרי"ק שורש פ"ח). לכן אמרו שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי (ר"ן פ"ק דעבודת כוכבים)".

שלא שינו את שמם ואת לבושם

העולה מדברי הרמ"א, דאף שהלבוש בגדי נכרים עובר על "ובחקותיהם לא תלכו", אין זה אלא באחד משני פנים, או בבגדים של פריצות, או בבגדים שלובשים אותם לשם דת ופולחן, אבל במה שיש בו טעם, כגון לבוש של רופאים, אין בו סרך איסור. ומקור הדברים בדברי המהרי"ק (שורש פ"ח), שדייק כן גם מדברי רש"י בסנהדרין (ע"ד ע"ב ד"ה ערקתא) שפירש לגבי ערקתא דמסאנא "שרוך הנעל, שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר, כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפילו שגוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל, והאי פרהסיא מדבר בישראל", עי"ש.

וכתב המהרי"ק וז"ל:

"משמע דאפילו הנהיגו ישראל במלבוש אחד והגויים במלבוש אחר, אם אין מלבוש הישראלי מורה על היהדות או על הצניעות יותר מאותו שהגויים נוהגים בו, אין שום איסור לישראל ללבוש לבוש הנהוג בין הגויים מאחר שהוא בדרך כשרות וצניעות כאותו של ישראל. דאי אמרת אפילו כה"ג אסור, כיון שלא נהגו בה ישראל, א"כ מה לו לפרש ולומר דדווקא כגון שיש צד יהדות בדבר וכו', נימא דאפילו אין צד יהדות בזה מבזה מ"מ אסור בפרהסיא ויקדש את השם בפני ישראל חבירו כיון שהוא אסור משום בחקותיהם לא תלכו, אלא ודאי פשיטא דאין איסור בלבישת לבוש אשר הם רגילים בו ואפי' אין ישראלים רגילים בו כיון שלא נמנעו בלבישתן משום צד יהדות וצניעות כדפירש"י".

ויש לעיין במלבושי הנכרים שאין בהם פריצות או ענין דתי מחד גיסא, אך מאידך גיסא אין בהם טעם ברור, כגון תלבושת רופאים ואחיות וכדו' ולא מלבושי נכרים סתם, האם יש בהם איסור.

והנה היו תקופות שונות שבהם גזרו המלכויות במזרח אירופה גזירות נגד הלבוש היהודי ואסרו על היהודים להתלבש כמנהגם וחייבום להתלבש במלבושי הגויים, וגזירה זו נגזרה בעיקר בארצות שתחת שלטון הרוסי בימי מלכות הצארים הרוסיים, וגרמה למבוכה עצומה במחנה ישראל כאשר נחלקו גדולי ישראל האם הגזירה הוי כגזירת שמד ויהרג ואל יעבור כמ"ש על ערקתא דמסאנא, או שמא יעבור ואל יהרג.

בחכמת אדם (כלל פ"ט ס"א) הביא בשם הגר"א שדבר זה הוא בכלל "יהרג ואל יעבור", ואיסור גמור הוא לשנות הלבוש וללבוש מלבוש הגויים, ואכן רבים ברחו

שלא שינו את שמם ואת לבושם

מביתם ועברו הרים וגבעות ימים ונהרות כדי להמלט אל חק מבטחים שם יוכלו לשמור על צביונם ומלבושם כמנהג בית ישראל.

אך בשו"ת צמח צדק (יו"ד סימן צ' – צ"א) כתב להקל משלשה טעמים:

א. אין כאן גזירת שמד להעביר ישראל על דתם, אלא להנאת עצמם הם מתכוונים כדי ליצור תחושת שוויון בין כל העמים אשר בממלכה, וכדי שבנ"י לא יחשבו עצמם כשונים משאר העמים שסביבותיהם ובל יתגאו עליהם, וכיון שלהנאת עצמם ולתועלתם מתכוונים אין כאן גזירת שמד.

ב. עד כאן לא אמרו יהרג ואל יעבור אלא במה שאין בידם לכפות עלינו, אבל במה שיש בידם לכפות עלינו בעל כרחנו לא אמרו יהרג ואל יעבור, וכך גם בנידון דידן שכל העובר על הגזירה יאסר ויכלא בבית האסורים וגם שם לא יוכל ללבוש בגדי היהודים.

ג. כיון שרבים היהודים שכבר לבשו בגדי הנכרים, שוב אין בזה איסור בחוקותיהם לא תלכו, ובגדים אלה כבר לא בגדי נכרים המה מאחר שרבים מבני ישראל לובשים אותם.

וכדברי הצמח צדק מצינו גם בשו"ת דברי נחמיה (יו"ד סימן קפ"א). וכע"ז כתבו גם גדולי גליציה, דהנה בשו"ת בית שלמה (יו"ד סימן קצ"ז) דן גם הוא בענין גזירה זו וגם הוא הסיק להקל בזה, עי"ש.

אמנם דעת הגר"א היתה דאכן יהרג ואל יעבור וכדין ערקתא דמסאנא בשעת הגזירה, כך כתב בחכמת אדם (שם), והחכמת אדם כתב שפסק זה צריך עיון גדול וסתם ולא פירש, וז"ל:

"ונהירנא כשגזרו פה בק"ק ווילנא בעת המלחמה שילבשו היהודים מלבושי עכו"ם שמעתי מפי הגאון החסיד מורינו הרב אליהו ז"ל שאמר דיהרג ואל יעבור ואף שזה צריך עיון גדול על כל פנים צא וראה כמה גודל האיסור בזה וכל בעל נפש ישים הדברים בלבו".

וכדברי הגר"א כתב הגרש"ק בטוב טעם ודעת (קמא סימן קפ"ח – קפ"ט) ודחה בתוקף את סברת הצמח צדק דלאחר שרבים מבני ישראל לובשים בגדי נכרים כבר אין

שלא שינו את שמם ואת לבושם

בזה איסור, עיי"ש. והביא בין השאר מקרא מלא בספר צפניה (א' ח') "והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים ועל בני המלך ועל כל הלובשים מלבוש נכרי", עיי"ש.

ובשו"ת בית שלמה (שם) כתב לדחות בתוקף את דברי אחד הגדולים שהחמיר בזה, וכפי הנראה כוונתו לגרש"ק שהיה בן דורו ובן גילו, עיי"ש.

אמנם כבר מצינו כסברת הצ"צ בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנ"ט) לגבי גילוח הזקן דכיון שנהגו בני ישראל לגלח זקנם אין בזה משום חוקות הגויים, אך להדיא מבואר בדבריו דאם תחילת המנהג היא באיסור אין האיסור נהפך להיתר, אך כל שנתפשט בין היהודים בהיתר שוב אין בו משום מנהג הגויים, עיי"ש.

והנה בשנת תר"ד גזרו גזירה אחרת בעיר קראקא שבגליציה, דכל הרוצה לישא אשה לפני שמלאו לו שלשים שנה, צריך להתלבש בבגדי נכרים ואסור לו להתלבש בבגדי היהודים וחייב לגלח את זקנו. אך אין זה אלא בנישואין עד גיל שלשים, ולאחר שימלאו לחתן שלשים שנה שוב יכול הוא לשאת אשה בלי לשנות את לבושו.

וכונתם היתה בזאת להביא לידי שינוי הלבוש בידעם שדרך היהודים שבן שמונה עשרה לחופה ובודאי לא יתאחרו מלהתחתן עד גיל שלשים, ואפשר שעיקר כוונתם למעטם מפו"ר וכעצת פרעה "הבה נתחכמה לו פן ירבה".

ושוב עלתה שאלה חמורה על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן, האם לבטל מצות פו"ר ולדחות את הנישואין עד גיל שלשים כדי שלא לשנות את הלבוש, או שמא מצות פו"ר בעתה ובזמנה דוחה איסור שינוי הלבוש. הגאון ר' שאול לנדא רב העיר והגאב"ד מהר"א יענער פנו לגדולי הדור בשאלה כיצד לנהוג, ושני גדולי עולם פסקו את פסקם.

בשו"ת אמרי אש (יו"ד סימן נ"ה) פסק לאסור [ולהלן נביא את עיקרי דבריו]. וכן פסק הגאון ר' אברהם זאב פרנקל שהיה רבה של ריישא, בשו"ת משיב כהלכה (סימן ז' – ח') כנ"ל דאין להקל בזה.

אמנם לדעת הגדולים הנ"ל שהקילו בגזירה שנגזרה ברוסיה, ק"ו שהיו מקילים בגזירה זו שיש בה ביטול מצות פו"ר שכל העולם לא נכרא אלא בשבילה, וכן בשו"ת אמרי נועם להגאון מדז'יקוב (ח"ב סימן ט"ז) שנדרש אף הוא לשאלה זו, כתב דאין לבטל מצות פו"ר והתיר לגלח זקנם וללבוש בגדי עכו"ם, וכתב ככל סברות הצמח צדק כמבואר.

שלא שינו את שמם ואת לבושם

וזקנינו האמרי אש (שם) האריך מאוד בתשובתו, בתחילה הביא את דברי המהרי"ק דכאשר אין מדובר בבגדי פריצות או בבגדי עבו"ז אין איסור בחוקותיהם לא תלכו, וכן נטה לומר דאין גזירה זו גזירת שמד כיון דעיקר כוונתם רק להבדיל ולצמצם את הריבוי של בני ישראל, וכדברי פרעה מלך מצרים פן ירבה ונוסף גם הוא על שונאינו, וכיון שאין כאן גזירת שמד אין הדין יהרג ואל יעבור.

אך שוב הביא את קושית הגר"א (סי' קע"ח סק"ז) על דברי הרמ"א והמהרי"ק מהמבואר בגמ' בסנהדרין (נ"ב ע"ב) דסייף אי לאו דכתיב באורייתא היה בכלל בחוקותיהם לא תלכו, הרי דאף במה שאין בו לא פירצה בגדרי הצניעות ולא מנהג עבודה זרה יש בו עבירה דבחוקותיהם לא תלכו, והביא שכך הקשה גם הגר"מ בנעט על המהרי"ק והרמ"א. וכתב לחדש דגם מנהג מוגדר כחוק במקומות רבים במקרא ולפיכך יש איסור בחוקותיהם לא תלכו בכל דבר שהוא מנהג קבוע, דאף זה בכלל הלאו דבחוקותיהם לא תלכו.

ולפי"ז הסיק להלכה דבגזירת הלבוש יש איסור, ומוטב לבטל מצות פו"ר בשוא"ת ולא לעבור על לאו זה בקו"ע, ופסק דאין ללבוש בגדי נכרים אף אם יצטרכו לדחות את הנישואין לאחר גיל שלשים.

ולענ"ד נראה יותר ביישוב הקושיא מסנהדרין, דשאני מנהג הקבוע של הסנהדרין ובתי הדין שבישראל או של מלכות ישראל דודאי אין להם לאמץ את חוקי האומות ונימוסיהם, ממנהג היחיד שאין בו איסור אלא בהני גווני הנ"ל. ולפי"ז אין זה ענין כלל לגזירות הלבוש שאין בו איסור.

והנראה בזה לעיקר ההלכה, דכל שיש שינוי מסויים בין בגדי היהודים לבגדי הגויים בהכי סגי, ואכן כתבו הגדולים הנ"ל בתשובותיהם דאם אפשר לשנות שינוי מסויים יוצא בזה מידי חשש, וכן נהגו בנ"י הכשרים בכל מקומות מושבותיהם דאף אלה שאכן שינו לבושם, מ"מ היה במלבושם שינוי מסויים שלא להידמות לגויים כידוע.

"אהיה שלחני אליכם"

"אהיה שלחני אליכם"

"ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר אלקים אל משה אהי אשר אהי ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם" (ג' י"ג).

הנה נתבאר בדברי חז"ל דשמות רבים לו לקודשא בריך הוא, ובהם נרמזו מדותיו בהם ינהל עולמו, מהם יעידו על מדת הדין ומהם על מדת הרחמים, מהם יעידו על עוז וגבורה ומהם על חסד וחנינה, אולם סוד זה השם שלא מצאנוהו אלא כאן, לא נתפרש לן.

הראשונים, הם שפתחו לנו שערי שמים, שערי אורה, בהבנת סוד זה. ראשית דבר נחלקו אם שם זה מן השמות שאינם נמחקים הוא. בדברי הרמב"ם בפ"ו מיסודי התורה הלכה ב' יש שתי גירסאות כמובא בכס"מ שנחלקו אם שם זה בכלל השמות הוא, ובש"ס דידן בשבועות (ל"ה ע"א) איתא דשם אהי אשר אהי מן השמות שאינן נמחקין הוא וכ"כ הכס"מ שם, ולכאורה משמע מגירסא זו דלא רק אהי שם הוא אלא שלשת התיבות אהי אשר אהי מצטרפים לשם אחד, וכך משמע מתרגום אונקלוס שתרגם "אהי אשר אהי" ומדלא תרגם תיבת אשר משמע דגם תיבה זו מעצם שם ה' היא. (ועיין רמב"ן על אתר שכתב "אהא עם מאן דאהא"). ויש לעיין בשורש הענין.

והנה רש"י פירש כונת הדברים "אהא עמהם בצרה זו כמו שאהיה עמהם בגלויות אחרות", והביא שמשה רבינו שאל את הקב"ה למה נזכיר להם צרות אחרות והלא די לצרה בשעתה ואמר לו שוב הקב"ה "אהי שלחני אליכם". וי"ל לפי"ז דאכן הסכים כביכול לדברי משה ושם אהי אשר אהי אכן לא נמסר לישראל, ולפי"ז נראה דרק אהי שם הוא ולא אהי אשר אהי. אך באמת י"ל דלפי פירוש זה אין זה שם כלל אלא תיבה שיש לה משמעות פשוטה וברורה שהקב"ה יהי עמנו.

ועיין עוד ברמב"ן שכתב לפי פירוש אחד דהקב"ה אכן דחה את בקשתו

"אהיה שלחני אליכם"

של משה לגלות לו שם משמותיו ותחת זאת אמר:

"והקב"ה השיבו למה זה ישאלו לשמי, אין להם צורך לראיה אחרת כי אהיה עמהם בכל צרתם יקראוני ואענם, והיא הראיה הגדולה שיש אלקים בישראל קרובים אלינו בכל קראנו אליו ויש אלקים שופטים בארץ. וזה פירוש נכון באגדה זו".

ולפי פירוש זה נראה דאין זה שם כלל.

ועוד כותב שם הרמב"ן לפרש:

"ומהו אהי' אשר אהי', כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך. אם פותחין את ידיהם ועושין צדקה אף אני אפתח את ידי".

וגם לפי דרך זו יש לעיין אם שם זה משמות הקודש הוא או שמא אין כאן אלא לימוד מוסרי שהקב"ה נוהג עמנו מדה כנגד מדה.

ושוב כתב הרמב"ן:

"והגאון רב סעדיה כתב כי ביאורו אשר לא עבר ולא יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון. קרובים דבריו לדברי רבי יצחק. והרב אמר במורה הנבוכים הנמצא אשר הוא נמצא, כלומר ראוי המציאות יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר".

ולפי דרך זו נראה דאהי' אשר אהי' הוא השם הקדוש שמשמעותו אני ראשון ואני אחרון.

הרי לן ג' דרכי הבנה במהות השם הזה, אהי' אשר אהי', ומהם מוצא ומבוא להלכתא גבורתא.

"אהיה שלחני אליכם"

ב

ועוד מצינו בזה פירוש מחודש ומופלא בדברי הרשב"ם בפסוק זה, והצפין פירושו בצפנת פענח.

"זה שמי לעולם אהיה האמור בפסוק ראשון, וזה זכרי האמור בפסוק שני שהוא לשון מלכות ובענין הזה מזכירין את המלכים ולא בשמם, ומה שכתב בי"ה אפרש בא"ת ב"ש: צפת דפנ"ת זה"ף תצמ"ץ פתט"ף דפגמ"י תפא"ף מעמ"ץ פמ"ף שידפ"י לי"ף ל"ם י"ץ צפ"ץ כתק"י זהו עיקר עומק פשוטו של מקראות הללו ואין מגלים אותם אלא צנועים".

וכשנשכיל בפירושו נחכים להבין פשר דבר:

"הוא קורא עצמו אהי' ואנו קורין אותו יהיה וא"ו במקום יו"ד כמו "כי מה הוא לאדם". וכוונתו בזאת כי שם אהי' שם הוי' הוא, וניחא לפי זה מה שלא מצאנו שם זה בשום מקום מלבד בפרשה זו כי רק כאן נתבקש הקב"ה להגות את שמו ולגלותו לבשר ודם ולכן אמר אהי' אשר אהי'. אבל בכל מקום אחר כאשר אנו מזכירים שם זה מזכירים אותו בשם הוי'".

[נתבאר בזה דשם הוי' ביו"ד ה"א וא"ו ה"א, בעומק אמיתתו אינו אלא ביו"ד ה"א ויו"ד ה"א, ומסודות התורה הוא].

העירנו הרשב"ם כי השם אהי' שם הוי"ה הוא שהוא שם הרחמים, לומר לך כי מפתח הגאולה כל כולו בשם של רחמים. הוא שאמר קוב"ה למשה העבד הנאמן "כה תאמר לבני ישראל אהי' שלחני אליכם", לבשר לישראל ולהודיעם בחשכת גלותם, כי לא לנצח יכרעו תחת סבלות מצרים, לא תארך הישועה ופתאום יבוא לגואלם, אהיה שלחני אליכם!

עמכם אנכי בצרה בסבל בנין ערי מסכנות, בקושי השעבוד ויגון התלאות, לא תכבד מנת הסבל עד אין תכלית, כי קרובה ישועתכם לבוא ויושלם צירופכם בכור הברזל, פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם

"אהיה שלחני אליכם"

במצרים, שמעו נא המוני! אהי' שלחני אליכם לגואלכם בחסד וברחמים, הנה כי כן "ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו".

היא שעמדה ועומדת לישראל בחשכת גלותם, גולה אחר גולה גלתה יהודה ועדיין היא בצרתה, ישראל היתה ועודנה למשל ולשנינה, ובכל זאת ניצב היהודי איתן באמונתו, יען נושא הוא עין ומצפה באמונה לגאולה העתידה, מעתיר הוא תפלה ערב בוקר וצהרים שתחזינה עיניו בשוב שכינה לציון ברחמים, יודע הוא היהודי כי אין גלותו בשל מה בכך, גזירת עליון היא כאמרם "צדיקים אין להם מנוחה בעולם הזה", תכלית לה לגלותינו הארוכה, וקודשא בריך הוא עמנו היה בגלותנו האחרת עמנו הוא אף בזאת, אהי' אשר אהי' - הוא גאלנו ויגאלנו, איש יהודי חש וקובע בשל כך אורחותיו בבירור, כי העולם הזה פרוזדור הוא אל הטרקלין, ואליו הוא נושא את נפשו.

ג

"אהיה עמכם בגלות זו ואהיה עמכם בגלות אחרת" (רש"י), בשורת הגאולה תרומם את ישראל ותמקד את מבטם מן ההוה אל העתיד, לידע ולהאמין כי ישועתם גם אם תתמהמה, בא תבא, או אז יוגשם חזון הנביא ומאמר נחמה "אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח", "אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה" בעין צופיה רואים אנו את אור הגאולה מתוך חשכת הגלות.

בירידתם למצרים וצאתם למסע גלותם קורא יעקב לבניו ואומר להם "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", מבקש הוא האב לגלות לבניו את קץ גלותם, לעודדם ולחזקם כי קרובה ישועתם לבא, אלא שנסתלקה שכינה הימנו, וחשכו עיניהם ולבם של ישראל.

ופירש הגה"ק ר"ש מאוסטרופלא זלה"ה כי ידע גם ידע יעקב אבינו סוד גלות בניו, לתקן ולהעביר את חטאם אשר חטאו במכרם את יוסף (כנתפרש בדברי הזוה"ק ובכתבי האריז"ל, ועיין בפירוש אור החיים פרשת ויחי), ובשל כך חישב יעקב כי תשעה אחים הם אשר היו במכירתו

"אהיה שלחני אליכם"

של יוסף, ובדרך מן הדרכים פגמו בשם אהי' יתברך העולה כמנין כ"א, וכשתכפיל ט' בכ"א יעלה מנין קפ"ט ובשל כך סבר שבחלופ מנין ק"ץ תבוא גאולתם, וזה אשר ביקש להודיעם כי בוא יבוא ק"ץ גלותם, וזה שאמרו ביקש יעקב לגלות את הק"ץ.

ביקש יעקב, ונסתלקה הימנו 'שכינה', זאת לא ידע יעקב ולא הוגד לו, כי צירפו האחים שכינה עמהם להטיל חרם שלא יוודע דבר מכירתם, ולפי שעשרה הם, יש לנו לכפול מנינם עשרה בכ"א העולה מנין ר"י, ולזאת נשתעבדו עוד ישראל ולא בא קיצם עדי נשלם מנין רד"ו שנים.

ואף משה כשנצטווה במעמד הסנה לילך ולגאול את העם, עמד כמשתומם אחר שלפי חשבוננו עוד רחוק הוא הקץ, כנרמז בקרא "וירא ה' כי סר לראות" והנה תיבת "סר" עולה כמנין שישים ומאתיים, סבר משה דאף כשצירפו שבטי העדות שכינה עמהם לבל יוודע דבר המכירה מ"מ לא פגמו בשם אהי"ה אלא בשם הוי' העולה כמנין כ"ו, וכשיוכפל מנין כ"ו בעשרה יעלה מנין ס"ר, ובשל כך תמה משה הכיצד יבוא לגואלם ועדיין זמנם לא בא? וזהו שרמז הכתוב "וירא ה' כי סר לראות", ראה קוב"ה כי ס"ר מנינו של משה, והשיבו כי טעה בחשבוננו: "כה תאמר לבני ישראל אהי' שלחני אליכם", לא, אין סיבת גלות מצרים בתיקון שם הוי' כי אם בשם אהי' העולה כמנין ר"י, לך נא משה ואמור אל העם, כי קרבה ישועתכם ושנת גאולתכם באה... והדברים נפלאים!

"אהי' אשר אהי' שלחני אליכם" הביטו וראו כי אהי' שלחני, עמכם אני בצרתכם, עמכם אני עתה לגאלכם, עמכם אני בגלות זו, עמכם אני אף באחרת.

ד

וראה נא גם ראה, מה שיש לדקדק עוד בסוד גלות וגאולה:

פסוק אחד אומר (ג',ט"ו): "ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור", ואידך קרא אומר (ג')

"אהיה שלחני אליכם"

ט"ז): "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי אלקי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים".

ולכאורה מה טעם מתחילה ייחד קוב"ה שמו על כל אחד מן האבות, ולבסוף לא הזכיר שמו אלא על שלשת האבות כאחד?!

וכבר אמרתי פעמים רבות לפי מה שמצינו בש"ס (ב"מ פ"ה ע"ב):

"אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי, יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה (נתעכב) ולא אתא, אמר ליה מאי טעמא נגה ליה למר, אמר ליה: אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב. (הדר רבא והקשה לאליהו) ולוקמינהו בהדי הדדי! (אליהו משיבו) סבר תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח...".

כשיעמדו שלשת האבות בתפילה אין מעכב כנגדם, מייתי ליה למשיח...

זהו שרמז הכתוב באלו הפסוקים לב' הגאולות: קרא דכתיב אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ענינו לגאולה העתידה כדכתיב "זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור" ולפי שבגאולה העתידה עסקינן לא נתייחד שמו ית' על שלשת האבות כאחד, ועדיין אלקי אברהם בלחוד, ואלקי יצחק לחוד.

אולם זה הפסוק דכתיב: "אלקי אברהם יצחק ויעקב" בגאולת מצרים אמור, "פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים".

גילה הקב"ה למשה במראה הסנה, כי אף שלא עמדו שלשת האבות יחדיו בתפלה להחיש גאולה העתידה לבניהם, ברם, על גלות זו כבר עמדו וביקשו בתפלתם ואין מעכב כנגדם, בשל כך לך נא, אמור לבני ישראל כי פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים.

בעסקינן בתורה בגלות ובגאולה נישא תפילה פני שוכן מעונה, למען אשר יצוה צור חסדו, ויעמיד אליהו האבות יחדיו בתפילה, ומהרה יקויים

"אהיה שלחני אליכם"

בנו הכתוב "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם ה' אלקי אבותיכם נראה אלי אלקי אברהם יצחק ויעקב לאמור פקד פקדתי אתכם", וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות ותשוב למקומה עבודת מנורה ומזבחות בב"א.

ה

אני ה'

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'" (שמות ו' ב').

פתח באלקים וסיים בה', פתח בוידבר שהוא דיבור קשה, וסיים באמירה רכה, והלא דבר הוא.

ועוד יש לעיין בזה דהלא בפרשת שמות למדנו "ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם. ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם" (שמות ג' י"ג – י"ד).

הרי דשם זה דאהיה אשר אהיה הוא השם שגילה הקב"ה למשה בשלחו אותו לגאול ישראל ממצרים ולא שם הוי"ה.

ופירושם רבים נאמרו בדברי רבותינו הראשונים בביאור ענין שם זה אהיה אשר אהיה שלא מצינו בכל מקום אחר. ועיין מה שנתבאר בזה (לעיל אות א') חמשה דרכים מתורתן של רבותינו גאוני קמאי.

ולולי דמיסתפינא הייתי מוסיף על דבריהם פירוש נוסף.

הקב"ה מבשר למשה רבינו כי שמע את נאקת בני ישראל וברחמיו הגדולים עומד הוא לגאול אותם מגלותם וצרתם. אך משה רבינו ע"ה דואג ודואב דכאשר יבא לפני העם ובשורת הגאולה בפיו, יזעק העם משאול היגון והיסורים מי ה' ששלחך ומה שמו, הלא אם אכן אל רחום הוא למה העלים עיניו ואטם אזניו מלשמוע את זעקות השבר ומלראות

"אהיה שלחני אליכם"

את קושי הגלות.

אמר לו הקב"ה אהיה אשר אהיה, אהיה עמהם במדת הדין כמו שאני עמהם במדת הרחמים, כי בעומק עומקה של מדת הדין אין בין דין לרחמים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ידעו בני ישראל ויאמינו שעמהם אנכי בצרה ואף צער הגלות ויסוריו רחמים גדולים המה.

וכך כתב הרמב"ן (דברים ל"ג ב):

"ועל דרך האמת יגיד גם כן שהאש שהוא הדת היא מימינו, כי מדת הדין כלולה ברחמים".

וכך אמרו חז"ל במשנה בברכות (נ"ד ע"א):

"חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה".

ובגמ' (שם ס' ע"ב) למדו חז"ל ענין זה ממה דכתיב "בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר, בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות".

הרי לן דשני שמות אלה ה' אלקים רמז המה למדת הרחמים ולמדת הדין ומשילוב שניהם למדנו שחייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה.

וזה הנראה בביאור הכתוב:

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'" הדיבור הקשה של שם אלקים הוא הוא האמירה הרכה של שם הוי"ה בה', כי אף מדת הדין כלולה ברחמים.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

